

Από το αμήχανο στο άκτιστο Κάλλος: Σπουδή στο Γέρ. Ιωσήφ τον Ησυχαστή - Η ησυχαστική προσέγγιση των πραγμάτων

Ορθοδοξία / Θεολογία

Ιωάννης Ε. Θεοδωρόπουλος, τέως Καθηγητής Φιλοσοφίας των Επιστημών της Εκπαίδευσης

Φιλοσοφία και ησυχασμός ορισμένες φορές χρησιμοποιούν την ίδια γλώσσα, αλλά παραπέμπουν σε άλλα περιεχόμενα. Για παράδειγμα: διαφέρουν ριζικά η μοναχική ξενιτεία, η αποταγή και η απροσπάθεια από την διάρρηξη των σχέσεών σου με τους συνανθρώπους σου(δυσώδες), όταν ζεις μέσα στον κόσμο. Διαφέρει ριζικά η αυτοπαράδοση στο Χριστό(το ευώδες) από την αυτοπαράδοση στη λογική σου(δυσώδες), η εκκοπή της ίδιας βουλήσεώς σου από τη βούληση για δύναμη (δυσώδες). Είναι άλλης υφής η ησυχαστική πτωχεία (ευώδες), που τελεί σε συνεχή συμμαχία με το Άκτιστο και άλλης η χαϊντεγγεριανή «μέριμνα» (Sorge), ένα υπαρξιακό ιδίωμα, που αποκαλύπτεται ως ανήκον στη χρονικότητα του Dasein.

Όπως, εξάλλου, άλλης υφής είναι και οι αγωνιώδεις μέριμνες της καθημερινότητας, οι ανθρώπινες ανάγκες και οι κοινωνικές προστριβές, δηλαδή ό, τι ονομάζουμε αντικειμενική πραγματικότητα και τελεί υπό τη διαρκή επίβλεψη μεθόδων σκέψης και νόμων εξέλιξης των φαινομένων. Ο ησυχασμός δεν υπεισέρχεται σε όλα αυτά τα ερωτήματα, ούτε αμφισβητεί το γεγονός ότι ο άνθρωπος ζει *ενώπιος ενωπίω* με την αντικειμενική πραγματικότητα. Αλλά δεν αποδέχεται ότι αυτή είναι και η μοναδική. Ο άνθρωπος ζει εντός αυτής, αλλά ακολουθεί τροχιά εσχατολογική. Αυτή η τροχιά δεν είναι ζήτημα θεωρίας, αλλά, απεναντίας, *εμπειρίας*, αποδεικνύεται στην πράξη, όσο κι αν οι επικριτές της εθελουφλούν.

Άλλοι αναζητούμε λύση αποκλειστικά και μόνο στην ατομική λογική μας και στη συμβατική ηθική και άλλοι στην κουταμάρα μας! Και τα τρία φιγουράρουν σε κάθε εποχή. Θα αναφερθούμε, με σκοπό να φανεί η εν αρχή αγεφύρωτη διαφορά του ησυχασμού και του κόσμου και να προετοιμαστεί η αντιστοίχησή τους σε επίπεδο κάλλους, σε μια χαρακτηριστική περίπτωση που αντλούμε από το έργο του γερμανού Christian Fürchtegott Gellert (1715-1769).

Σε ένα μυθιστόρημά του πασχίζει να «*διδάξει με τη σοφία του*» πως θα ελευθερωθούν οι άνθρωποι από το πανάρχαιο πάθος της υποταγής στη λογική και στη συμβατική ηθική. Τους ζητάει να υποτάξουν σε αυτά τα δύο τη φύση τους, τα πάθη και τις άλογες δυνάμεις τους. Μάλιστα σε ένα έμμετρο μύθο του, που φέρει τον τίτλο «Ο θνήσκων πατέρας» (Der sterbende Vater), ο ετοιμοθάνατος πατέρας

που έχει δύο γιούς, τον έξυπνο Κρίστοφ και τον κουτό Γκαίργκεν, καλεί τον έξυπνο κοντά του, για να του εξηγήσει πως έχει κρυμμένα τα κοσμήματά του σε ένα κασελάκι. Τον συμβουλεύει να τα χρησιμοποιήσει μόνον αυτός για να επιζήσει, να μη δώσει τίποτα στον αδερφό του. Και όταν αμήχανα ο γιός του τον ρωτάει «*μα πως θα ζήσει ο αδελφός μου, εάν εγώ τα πάρω όλα*», ο ετοιμοθάνατος πατέρας απαντάει:

«Για τον Γκαίργκεν τίποτα δε με φοβίζει. Αυτός

θα τα καταφέρει με την κουταμάρα του ασφαλώς»!

(Κανελλόπουλος, τομ. V, 466).

Ποια άποψη περί βίου, όντως ζωής, θανάτου, υλικών αγαθών, οικογενειακής μέριμνας, λογικής και συμβατικής ηθικής λανθάνει εδώ και ποια στη ζωή ενός ησυχαστή σαν τον Ιωσήφ; Στη δεύτερη περίπτωση ο άνθρωπος παίρνει την ευωδία του άνωθεν καταυγασμού, που συνιστά και το γενναίο νεύμα για στροφή στο *άκτιστο αμήχανο* κάλλος του κόσμου, που προήλθε από τα χέρια του Δημιουργού, ενώ στην πρώτη έχει παραδοθεί στην δυσωσμία που εκπέμπει ο ζόφος και η «*σκότωσης*» (Αρχ. Γοντικάκης 2003,44.-Πλεξίδας 2001,123). Και ιδού ο Ψαλμός που εκφράζει αυτή την αγωνία: *Φώτισον τους οφθαλμούς μου, μήποτε υπνώσω εις θάνατον*(12^{ος},4).

Ας θυμηθούμε, επίσης για τον ίδιο λόγο, και στίχους του γερμανού Christian Ewald von Kleist (1715-1759), τους οποίους μάλιστα υπογραμμίζει ο Schiller. Στίχους δηλαδή ενός ποιητή, ο οποίος κυριεύεται από αίσθημα φυγής στη φύση εξαιτίας της ηθικής αντίδρασής του προς την «κοινωνία» και από ένα αίσθημα φυγής από ό,τι είναι μέσα του.:

«Ναι, κόσμε, ο τάφος είσαι της αληθινής ζωής

.....

Ένας αληθινός άνθρωπος πρέπει μακριά από ανθρώπους να ζει»
(Κανελλόπουλος,ό.π.α.464 κ.εξ.)

Γιατί ο κόσμος είναι τάφος της αληθινής ζωής; Ποια κίνητρα φυγής από τον κόσμο έχουμε εδώ και για ποιο τελικό σκοπό; Ποια είναι η ειδοποιός διαφορά μεταξύ μιας τέτοιας φυγής από εκείνη του ησυχαστή Γέροντος Ιωσήφ; Έχουμε και εδώ λογική και συμβατική ηθική, όπως στο παράδειγμα του Kleist; Ποια είναι η ορθή επιλογή, η δυσωδία της *Μισανθρωπίας* (Plessner Bd VIII,1983,105ff-Θεοδωρόπουλος 2012, 12 κ.εξ), ή, όπως προαναφέραμε, το ευώδες της «*σταυρικής διαδικασίας ενεργητικής δεξίωσης του άλλου*; Σε κάθε περίπτωση, η όποια απομόνωση από τον

κόσμο (ενδιαφέρον παρουσιάζουν διάφορα ιδεολογήματα που συνοδοιπορούν με αυτήν), μπορεί να οφείλεται και σε εθελούσια απορροή από το «αρχαίον» κάλλος και τότε συνιστά παιδαριώδη μεταμφίεση της ύπαρξης, ίσως δε και να καταλήξει σε τυραννία της. Πάντως, κλήση και ξενιτεία ενός ησυχαστή δεν συνιστούν ανυπερθέτως προανάκρουσμα δεξίωσης του ακτίστου κάλλους. Δεν εκχωρείται το κάλλος αυτό, προϋποθέτει την άσκηση, αλλά είναι συνάμα δώρημα της Χάρης.

Έχουμε εδώ δύο διαφορετικά είδη «φυγής». Για να θυμηθούμε τον H.G.Gadamer, πρόκειται για δύο διαφορετικούς *ορίζοντες σημασιών και κατανόησης* της κοινωνικότητας, οπότε η σύγκριση καθίσταται εξυπαρχής δυσχερής και, συνεπώς, δεν ευδοκίμει κάποια *σύντηξη οριζόντων (Horizontenverschmelzung)* κοσμικής και ησυχαστικής φυγής. Η φυγή από τον κόσμο είναι δεδομένη και στις δύο περιπτώσεις, αλλά η λογική και η συμβατική ηθική πόρρω απέχουν από εκείνη την αντι-συμβατική των ασκητών, οι οποίοι φεύγουν από τον κόσμο επιδιώκοντας *κάθαρση, φωτισμό, θέωση*, ήτοι καίριες εκφάνσεις ακτίστου κάλλους.

Και στις πιο ευλογοφανείς, δήθεν, περιπτώσεις σχέσεων φιλοσοφίας και ησυχασμού χρειάζεται επιφυλακτικότητα. Εάν, για παράδειγμα, η φράση του Θαλή του Μιλήσιου «*κάλλιστον κόσμος ποίημα γάρ θεού*» (Μάρκος 2001,61) αντιστοιχηθεί προς το γνωστό μας «*...ποίημα χειρών Αυτού*», σύντηξη δεν μπορεί να υπάρξει αφού στην πρώτη περίπτωση ο Θεός *πλάθει* μια προ-υπάρχουσα ύλη, ενώ στη δεύτερη «*ποιεί*» τα πάντα εκ του μη όντος. Δεν πρόκειται για δογματικές παραδοξότητες, αλλά για μια *ανοικτή διαλεκτική*: θέση και αντίθεση (εδώ ησυχασμός και φιλοσοφία) δεν οδηγούνται επ' ουδενί σε σύνθεση, καταφάσκουν απεναντίας περισσότερο μέσα από τη διαφορά τους (Schulz 1976).

Ακρογωνιαίος λίθος του ησυχασμού είναι η εσχατολογία, ο ησυχαστής έχει καταστήσει μέλημά του τα έσχατα, όλα πρέπει να ανακαινιστούν και μάλιστα από τούδε. Η αντιμαχία καλά κρατεί: επιστήμη και φιλοσοφία «φιλοδοξούν» να *φτιάξουν* εξ υπαρχής τον άνθρωπο(π.χ. κλωνο- άνθρωπος) και την κτίση(π.χ. πείραμα CERN), φιλοδοξίες που προκαλούν εύγλωττη εντύπωση και υπαινίσσονται εμμονές στον άνθρωπο-θεό.

Πάντως, Πλάτων και Πλωτίνος δεν αποτελούν απλώς και μόνο βιβλιογραφική πηγή στην διόδυσή μας προς το άκτιστο κάλλος. Μας παρέχουν ευκαιρία πρώτης τάξεως για μια ενδεχόμενη απόσβεση στην ησυχαστική υψικάμινο της οντολογικής εκκρεμότητας, που μας κληροδότησαν οι δύο αυτοί φιλόσοφοι, όσον αφορά το επινοημένο αμήχανον κάλλος. Οι διαφορές τους με την ησυχαστική παράδοση πόρρω απέχουν από εκείνες ορισμένων αφηνιασμένων νεοεπικουριστών και, υπ' αυτή την έννοια, είναι κατά την άποψή μας *εύοσμα προκαταρκτικά*.

[ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ]

<http://bit.ly/1n0z3Hu>